

УДК 378.018.8:373.2.011

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.37.11640>

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДО РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ДОШКІЛЬНИКІВ

Ярослава Гарасимів

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, UA–79000
yaroslava.harasyimiv@lnu.edu.ua*

Розглянуто теоретичні та практичні аспекти формування готовності у майбутніх вихователів до розвитку критичного мислення дошкільників. Зазначено, що в системі дошкільної освіти, яка є першою обов'язковою ланкою неперервної професійної освіти, головну роль відіграє вихователь, який повинен бути компетентним фахівцем, здатним до конкурентоздатності та бути конкурентоспроможним.

Показано, що розвиток критичного мислення дошкільників є пріоритетним напрямом системи вітчизняної педагогічної освіти, що підтверджено нормативно-правовими документами. Визначено складові критичного мислення вихователя закладу дошкільної освіти: самостійність; готовність до планування; гнучкість; переконливість аргументів/доказовість; здатність чітко формулювати запитання і визначати проблему; наполегливість; пошук компромісних рішень.

Обґрунтовано готовність майбутніх вихователів як інтегративне особистісне утворення, що є результатом цілеспрямованої професійної підготовки здобувачів освіти в умовах закладу вищої освіти; характеризується сформованістю загальних і професійних компетентностей, які відображають здатність фахівця до визначення та реалізації завдань розвитку критичного мислення дошкільників.

Виокремлено та схарактеризовано структурні компоненти готовності майбутніх вихователів до розвитку критичного мислення дошкільників: мотиваційний (цілі та мотиви формування спрямованості власної професійно-педагогічної діяльності, усвідомлення необхідності підвищення власного рівня знань, умінь та навичок), змістовий (інтегровану систему знань фахових, психолого-педагогічних і методичних знань), технологічний (здатність до застосування професійних умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності) і рефлексивний (сформованість здатності та мотивації до саморозвитку й самопізнання, саморозвитку та самоконтролю особистості). Визначено критерії та показники оцінювання рівня сформованості компонентів готовності, подано їх ґрунтовне тлумачення. Проаналізовано основні положення технології ЧПКМ (читання та письмо для розвитку критичного мислення).

Ключові слова: критичне мислення, готовність, майбутні вихователі, діти дошкільного віку, заклад дошкільної освіти, заклад вищої освіти.

Постановка проблеми. Дошкільна освіта, яка є першою ланкою системи неперервної професійної освіти, потребує активного долучення у систему роботу закладів дошкільної освіти (ЗДО) компетентних фахівців, які спроможні до реалізації завдань гармонійного розвитку особистості, підготовки дошкільників до умов навчання в початковій школі.

Сучасний вихователь дітей дошкільного віку – це професіонал, який орієнтується в наукових досягненнях, інноваціях, володіє різними технологіями розвитку, навчання та виховання дітей, здатних до саморозвитку, самовдосконалення, самоделювання та самопроектування в різних сферах життєдіяльності, у тім числі професійній [10, с. 90].

Серед провідних напрямів діяльності вихователів ЗДО заслугоує на увагу розвиток критичного мислення у дітей дошкільного віку, що є формуванням світогляду та забезпечує виробленню власної точки зору на події та явища оточуючої дійсності.

Розвиток критичного мислення здобувачів освіти на різних рівнях набуває актуальності та стає пріоритетним напрямом системи вітчизняної педагогічної освіти. Це передбачено нормативно-правовими документами; розглянемо їх основні положення.

У Законі України “Про освіту” зазначено, що метою дошкільної освіти є забезпечення цілісного розвитку дитини, її фізичних, інтелектуальних і творчих здібностей шляхом виховання, навчання, соціалізації та формування необхідних життєвих навичок; діти старшого дошкільного віку обов’язково охоплюють дошкільну освіту відповідно до стандарту дошкільної освіти ((стаття 11) Закон України Про освіту)) [2].

Національне виховання повинне відбуватися на всіх етапах навчання дітей та молоді, забезпечувати всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарувань, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності й культури, виховання громадянина, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України [8].

Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку свідчить, що завдання дошкільної освіти (від трьох до шести–семи років) спрямовані на особистісне зростання дитини, набуття вікової зрілості в різних видах дитячої діяльності, формування базових компетентностей, важливих для подальшого розвитку на наступних рівнях освіти, зокрема комунікації, навичок командної роботи, креативності, критичного мислення тощо [6, с. 17].

У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що компетентність як результат дошкільної освіти та особистісне надбання відображає систему взаємопов’язаних документів фізичного, психічного, соціального, духовного розвитку особистості дитини: емоційно-ціннісного ставлення, сформованості знань, здатності та навичок до активного, творчого

впровадження набутого досвіду, тобто до регуляції досягнень, поведінки, діяльності [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідження проблеми розвитку критичного мислення є предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема: М. Починкова досліджує особливості формування критичного мислення майбутніх учителів початкової школи у процесі професійної підготовки; С. Терно вивчає критичне мислення у контексті розвитку суспільствознавчої освіти; В. Кошель та Н. Юрченко акцентують увагу на пошуку новітніх технологій розвитку критичного мислення засобами використання інноваційних технологій для самовдосконалення майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти у професійній діяльності; Т. Лещак досліджує розвиток критичного мислення через організацію інтелектуального дозвілля школярів тощо.

Водночас проблема професійної підготовки майбутніх вихователів до розвитку критичного мислення у дошкільників потребує ще ґрунтовних теоретико-практичних досліджень.

Мета статті. На основі теоретико-практичного аналізу обґрунтувати структуру готовності майбутніх вихователів до розвитку критичного мислення дошкільників та визначити показники оцінювання її сформованості.

Виклад основного матеріалу. О. Цюняк стверджує, що критичне мислення – “вміле відповідальне мислення, що дозволяє людині формулювати надійні вірогідні судження, оскільки воно: а) ґрунтується на певних критеріях; б) є таким, що само коригується; в) впливає з конкретного контексту” (Метью Ліпман, фундатор Інституту критичного мислення США) [12, с. 110].

Критичне мислення – це передусім наукове мислення, потреба в якому в умовах інформаційного суспільства стає дедалі затребуваною. Теорія критичного мислення є здобутком сучасної когнітивної психології, що спирається на широку експериментально-дослідну базу. А сучасну якісну гуманітарну освіту важко уявити без критичного мислення. Саме тому розвиток критичності мислення є нагальною потребою, що постала перед суспільствознавчою освітою [9, с. 11].

Науковці акцентують на понятті “критичність мислення”, як здатності переглядати існуючі погляди, теорії, якщо вони вступають у суперечність з новими даними науки і практики [5, с. 41].

Цюняк О., акцентуючи увагу на проблемі педагогічної інноватики, характеризує технологію “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” (Reading and Writing for Critical Thinking – ЧПКМ), яка була створена для задоволення потреби школи в організації активного навчання та

для забезпечення розвитку критичного мислення учнів на уроках читання та письма (предмети “Українська мова” та “Літературне читання”). У педагогічну практику українських учителів, як зазначає дослідниця, ця технологія почала впроваджуватися в 90-х роках ХХ ст. Автори технології – Курт Мередіт, Чарльз Темпл, Джінні Стіл [12].

На думку авторів методичної системи “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” Джінні Стіл, Курта Мередіта, Чарльза Темпла: “Критичне мислення – це складний ментальний процес, що починається із залучення інформації та закінчується прийняттям рішення” [3, с. 47].

Керуючись результатами аналізу наукових джерел [9; 11; 12], ми визначаємо такі складові критичного мислення вихователя ЗДО:

- самостійність мислення;
- переконливість аргументів/доказовість;
- здатність чітко формулювати запитання і визначати проблему;
- інформація – відправний, а не кінцевий пункт критичного мислення;
- готовність до планування;
- гнучкість;
- наполегливість;
- пошук компромісних рішень.

Цюняк О. зазначає, що критичне мислення – це “спрямоване мислення”, тому що воно спрямоване на одержання бажаного результату [12, с. 21].

Готовність майбутніх вихователів для виконання завдань розвитку критичного мислення дошкільників повинна реалізовуватися через налагоджену систему практико-зорієнтованих та методично-доцільних заходів. Саме формування готовності у майбутніх вихователів у контексті професійної підготовки в умовах закладу вищої освіти є головним напрямом нашого дослідження.

У контексті готовності ми суголосні з позицією О. Кравчишиної, яка досліджує питання готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти в освітньому процесі закладів дошкільної освіти. Науковиця визначає готовність як інтегративне особистісне утворення, що є результатом відповідної підготовки майбутніх вихователів та характеризується сформованістю позитивно вмотивованого ставлення до зазначеного виду діяльності, наявністю знань та вмінь щодо використання засобів медіаосвіти в дошкільному закладі та забезпечує високий рівень професійної діяльності, спрямованої на освіту, розвиток та виховання дітей дошкільного віку педагогічно доцільними медійними засобами [7, с. 93–94].

Ми визначаємо *готовність майбутніх вихователів як інтегративне особистісне утворення, що є результатом цілеспрямованої професійної підготовки здобувачів освіти в умовах закладу вищої освіти та*

характеризується сформованістю загальних і професійних компетентностей, які відображають здатність фахівця до визначення та реалізації завдань розвитку критичного мислення дошкільників.

На основі проаналізованих теоретико-практичних досліджень ми зазначаємо, що поняття готовності до розвитку критичного мислення у дошкільників повинно охоплювати такі структурні компоненти: *мотиваційний, змістовий, технологічний і рефлексивний*. Розкриємо їх зміст.

Мотиваційний компонент готовності майбутніх вихователів до розвитку критичного мислення у дітей дошкільного віку включає: цілі та мотиви формування спрямованості власної професійно-педагогічної діяльності, що визначається різновидами мотивації (пізнавальна, професійна, мотивація досягнення успіху тощо); потреби у створенні, поширенні та реалізації форм і методів, умов і засобів розвитку критичного мислення; прагнення до ознайомлення та подальшого використання сучасних технологій навчання з метою активізації пізнавальної діяльності дошкільників та розвитку у них критичного мислення; усвідомлення необхідності підвищення власного рівня знань, умінь та навичок у контексті виконання завдань розвитку критичного мислення у дошкільників.

Змістовий компонент готовності майбутніх вихователів ми визначаємо як інтегровану систему знань (фахових, психолого-педагогічних, методичних) про: особливості організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти, індивідуально-вікові показники розвитку дітей дошкільного віку, загальнопедагогічні та специфічні форми і методи розвитку критичного мислення у дітей дошкільного віку.

Технологічний компонент готовності передбачає здатність до застосування професійних умінь, необхідних для ефективної професійної діяльності в контексті розвитку критичного мислення у дошкільників; впровадження різних освітніх технологій/методик в освітній процес ЗДО з метою розвитку критичного мислення у дітей дошкільного віку.

Рефлексивний компонент готовності – це усвідомлення майбутнім вихователем творчої спрямованості власної професійної діяльності, це сформованість здатності та мотивації до саморозвитку й самопізнання, саморозвитку та самоконтролю особистості.

Уважаємо, що з метою формування готовності майбутніх вихователів у контексті професійної підготовки в умовах ЗВО доцільно акцентувати увагу на основних положеннях технології “Читання та письмо для розвитку критичного мислення” (Reading and Writing for Critical Thinking – ЧПКМ), описаню у навчальному виданні О. Цюняк О. П. та С. Довбенко.

Основні положення технології ЧПКМ:

1. Процес учіння – це процес пов’язування нової інформації з відомою. В учнів виникають нові уявлення на основі вже набутих знань.

2. Діти від природи допитливі, прагнуть пізнавати світ, здатні розмірковувати над “серйозними” питаннями та висувати оригінальні ідеї.

3. Роль вчителя – позиція вдумливого помічника, який скеровує самостійну пізнавальну діяльність дітей та стимулює пізнавальну активність.

4. Критичне мислення формується насамперед у дискусіях, за активної взаємодії з текстами, у процесі створення письмових робіт.

5. Завдання вчителя – не передавати учням власне розуміння певної інформації, а надати допомогу в розширенні та реструктуризації вже набутих знань під впливом одержаної нової інформації; в інтерпретації та розумінні нових явищ у світлі того, що учні вже знали; стимулювати школярів брати активну участь у пошуках відповідей на власні запитання.

6. Розвиток критичного мислення учнів сприяє формуванню демократичної громадянської свідомості [11, с. 46].

Компоненти сформованої готовності майбутніх вихователів ми оцінюємо відповідними показниками, систематизованими у табл 1.

Таблиця 1

Показники оцінювання рівня сформованості компонентів готовності

Компоненти готовності	Критерії та показники сформованої готовності
мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> - оцінювати власні чи чужі висловлювання, припущення, висновки, аргументи, гіпотези, переконання висловлювати власну позицію; - влучно обирати мовленнєві засоби для побудови висловлювань; - розглядати проблеми з різних точок зору та порівнювати різні позиції і підходи під час їх вирішення; - створити освітнє середовище, вільне від насмішок
змістовий	<ul style="list-style-type: none"> - оцінювати надійність джерел інформації; - виділяти необхідну інформацію та аналізувати її; - ставити запитання з метою одержання більш точної інформації або її перевірки; - установлювати подібності й розбіжності між змістовим наповненням освітніх програм; - оцінювати доцільність та актуальність діючих освітніх програм дошкільної освіти в контексті реалізації завдань розвитку критичного мислення
технологічний	<ul style="list-style-type: none"> - приймати обґрунтовані рішення; - сприяти активному залученню дітей дошкільного віку до освітнього процесу; - виділити час і забезпечити можливості для застосування умінь критичного мислення; - спроможність проявляти наполегливість у вирішенні поставлених завдань, пошуку альтернативних засобів для їх вирішення

рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> - створити дітям умови вільно розмірковувати та висловлювати власну точку зору; - приймати різноманітні ідеї та думки; - цінувати критичні міркування усіх учасників освітнього процесу; - ставитися з повагою до різноманітних думок; - бути готовими породжувати й відкидати судження; - спроможність до пошуку компромісних рішень; - здатність визнавати та виправляти власні помилки
--------------	---

Колток Л. зазначає, що сучасне суспільство вимагає від освіти виховання компетентної та активної особистості. Щоб стати успішним учнем, недостатньо мати певний обсяг знань у тій чи іншій галузі. Важливо, щоб дитина, яка закінчує школу і вступає у доросле життя, не була пасивним об'єктом впливу, а могла самостійно знайти потрібну інформацію, висловити свою думку з певної проблеми, могла брати участь у дискусії, знаходити аргументи та контраргументи. У центрі уваги сучасної освіти повинні бути не лише навчальні предмети, а й різні види діяльності, що розвивають мислення школяра. Загальна мета освіти сьогодні – це виховання культури особистості, складові якої: культура мислення, культура спілкування та поведінки [4, с. 124].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отож розвиток критичного мислення у дошкільників – складна, актуальна і дуже важлива проблема дошкільної освіти, розв'язання якої потребує кваліфікованих фахівців. Професійна підготовка майбутніх вихователів відбувається у різних типах закладів освіти: як закладів передвищої, так і закладів вищої освіти. Серед напрямів професійної підготовки головне місце посідає формування готовності майбутніх вихователів до розвитку критичного мислення дошкільників. Ефективність розв'язання означеної проблеми залежить від показників сформованості розвитку критичного мислення у самих здобувачів вищої освіти, а також від рівня сформованої готовності виконувати завдання з розв'язання завдань критичного мислення майбутніми фахівцями дошкільної освіти. Перспективи дослідження вбачаємо у розробці та апробації тренінгових завдань для формування готовності у майбутніх вихователів в умовах закладу вищої освіти до розвитку критичного мислення дошкільників.

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. Нова редакція / під наук. керів. д-ра психол. наук, проф., член-кор. НАПН України Т. О. Піроженко. Наказ МОН України № 33 від 12.01.2021 р. URL :

https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення: 01.06.2022).

2. Закон України Про освіту: прийнятий 05.09.2017 №2145 VIII 6-ВР // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 09.06.2022).

3. Інтегроване навчання: тематичний і діяльнісний підходи // Нова Українська школа. URL : <https://nus.org.ua/articles/integrovane-navchannya-tematychnyj-i-diyalnisnyj-pidhody-chastyna-1/> (дата звернення: 09.06.2022).

4. Колток Л. Критичне мислення молодших школярів: поняття, специфіка // Тези доповідей IV-ої Міжнародної науково-практичної конференції “Актуальні проблеми педагогічної освіти: реалії, нові ідеї та перспективи”. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. С. 124–127. URL : <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/05/Zbirnyk-tez-konferentsii-22.pdf> (дата звернення: 09.06.2022).

5. Козубовська І. В., Повідайчик О. С. Короткий тлумачний словник психолого-педагогічних термінів (для аспірантів і магістрів). URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/33113> (дата звернення: 09.06.2022).

6. Концепція освіти дітей раннього та дошкільного віку / Національна академія педагогічних наук України. Київ : ФОП Ференець В. Б., 2020. 44 с. URL : http://tvogovt.zp.ua/sites/default/files/konceptiya_osvity_ditey_rannogo_ta_doshkilnogo_viku_vid_09_07_2020.pdf (дата звернення: 07.06.2022).

7. Кравчишина О. О. Формування готовності майбутніх вихователів до використання засобів медіаосвіти в навчально-виховному процесі дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Старобільськ, 2018. 299 с. URL: <http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/handle/123456789/2470> (дата звернення: 07.06.2022).

8. Національна доктрина розвитку освіти Указ Президента України: прийнятий 17 квітня 2002 року N 347/2002 // База даних “Законодавство України” / ВР України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> (дата звернення: 07.06.2022).

9. Терно С. О. Критичне мислення – сучасний вимір суспільствознавчої освіти. Запоріжжя : Просвіта, 2009. 268 с. URL : http://sites.znu.edu.ua/interactiv.edu.lab/Posibnyky/Terno_monograph.pdf (дата звернення: 07.06.2022).

10. Трофайла Н. Д. Сучасна професійна підготовка майбутніх вихователів у системі дошкільної освіти України // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць /

[редкол. : А. В. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : КПУ, 2019. Вип. 65. Т. 1. С. 89–92.

11. Цюняк О. П., Довбенко С. Ю. Педагогічна інноватика : навч.-метод. посібник. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2019. 190 с. URL : <http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/7961/1/%D0%A6%D1%8E%D0%BD%D1%8F%D0%BA%20%D0%9E.%D0%9F.%20%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202019.pdf> (дата звернення: 05.06.2022).

12. Цюняк О. Педагогічна інноватика : навч.-метод. посібник для самостійної роботи студентів. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2019. 128 с.

Стаття: надійшла до редколегії 21.04.2022

доопрацьована 18.05.2022

прийнята до друку 11.06.2022

FORMATION OF FUTURE TEACHERS' READINESS TO DEVELOP CRITICAL THINKING OF PRESCHOOLERS

Yaroslava Harasymiv

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, UA-79000
yaroslava.harasymiv@lnu.edu.ua*

The article considers the theoretical and practical aspects of the formation of future teachers' readiness to develop critical thinking of preschoolers. It is argued that in the system of preschool education, which is the first mandatory part of continuing vocational education, the educator, who must be a competent specialist, capable of competitiveness, plays the leading role.

It is shown that the development of critical thinking of preschoolers is a priority of the system of Ukrainian pedagogical education, that is confirmed by legal documents. The author of the article determines the main components of a preschool teacher's critical thinking: independence, readiness for planning, flexibility, persuasiveness of arguments/provability, ability to clearly formulate questions and identify the problem, persistence, search for compromise solutions.

The readiness of future educators is substantiated as an integrative personal development, which is the result of purposeful professional training of students in a higher education institution. It is characterized by the formation of general and professional competencies, which reflect the ability of the specialist to identify and implement the tasks for the development of critical thinking of preschoolers.

The structural components of the future teachers' readiness to develop critical thinking of preschoolers are characterized as motivational (goals and motives for teachers' professional development, their awareness of the need to improve the level of professional knowledge and skills); semantic (integrated system of professional, psychological, pedagogical and methodological knowledge); technological (ability to apply professional skills necessary for the effective professional activity) and reflexive (the ability and motivation for self-development, self-awareness, and self-control).

The author of the article determines the criteria and indicators for assessing the level of the formed components of readiness with their thorough interpretation. The main issues of using the technology "reading and writing for the development of critical thinking" are analyzed.

Keywords: critical thinking, readiness, future teachers, preschool children, preschool institution, higher education institution.